

El llenguatge

Les ulleres ^{2/XII/1979}

¿Com en diríem, de les ulleres, si en lloc d'haver-se inventat ja fa una colla de segles fossin producte de la tecnologia moderna? No ho podem pas saber. Però és gairebé segur que, en lloc de ulleres, els promotors del llançament comercial del nou invent haurien recorregut a un tecnicisme com a denominació: potser «visionador», «mesoscopi», «transocular»... Recordem les creacions autèntiques binocles i monocle, la primera de les quals, de fet, hi hauria pogut convenir. Tal com és, d'altra banda, lògic, tots els aparells i artefactes de creació recent, que la tecnologia ens va servir sense desmai, ens arriben ja amb una denominació ben fixada i establerta i el poble es queda sense l'oportunitat d'exercir la seva capacitat creadora per a la designació d'aquella nova idea segons el geni de la llengua. I, així, ens podem preguntar de nou, ¿com en diríem del termòmetre, del telèfon, del televisor, del microscopi, del bolígraf..., si tots aquests aparells ens haguessin pervingut sense nom? Tampoc no ho podem saber. Però podem notar que, en alguns casos, denominacions populars procedents de designacions d'idees anteriors, com cotxe o tren, han acabat imposant-se, en el llenguatge quotidià, sobre els tecnicismes automòbil i ferrocarril.

La citació més antiga de la paraula ulleres que recull el Diccionari Alcover-Moll és d'un document de l'any 1491. A aquesta antiguitat de la designació de la màquina de veure-hi es deu que la denominació catalana sigui una forma popular i, alhora, diferenciada de les altres llengües (l'italià presenta una solució anàloga: «occhiali»). El castellà ha creat diverses denominacions: «anteojos», «espejelos», «lentes» i «gafas»; però sembla que són les dues darreres les que han prevalgut i, fins i tot, s'han introduït en el català col·loquial —diríem, més aviat, descurat. Són, doncs, formes que caldria evitar amb aquest significat. El substantiu lent (no «lentes») —emparentat amb lentilla, a causa de la forma— en català només convé com a designació dels cristalls dels aparells òptics. I gafa és, certament, un mot ben nostre (segons Coromines, el castellà obtingué aquest nom del català o de l'occità) que designa diverses peces usades per a subjectar, ajuntar, etc., però no les ulleres, encara que també s'agatin (al nas): dir «gates» per ulleres és una imposició moderna sense cap tradició. Com hem vist, la llengua abunda en denominacions comunes, en mots tècnics i internacionals. Val la pena, doncs, de no menysprear les formes que representen es creacions més pròpies i específiques del nostre llenguatge.